

PÉCSI
TUDOMÁNYEGYETEM

Művészeti Kar

Művészeti Doktori Iskola

Hegyvári Dávid

Igazságkereső művészet

A megismerés, az alkotás és a cselekvés egysége

Tézisek

Témavezető: Dr. habil. Hegyi Csaba DLA, egyetemi docens

2024

A kutatás módszere

Az igazság fogalma megosztja a szakmaibeli véleményét, mert annak megítéléséhez egy-egy világnézet párosul. Jelen világunk sokféle nézetet vall és sokfélével megenged, egymás mellett. A művészet azonban mindig közös célokat szolgál, ezért is tartom aktuálisnak felvetni a kérdést: Mi a művészetben megmutató igazság?

A művészet számos más tudománnyal állítható kapcsolatba, annyira szerteágazó, összetett és összefonódó. A jelenségek és törvényszerűségek megismerése mellett az ember megismerésére is törekszik. Kutatásom módszeréhez tartozott az ide vonatkozó szakirodalom feldolgozása és a vele párhuzamosan folytatott műtermi munka, ahol a többértelműség lehetőségeit kutattam.

Aquinói Szent Tamás elmékedéseit tanulmányozva kezdtem el foglalkozni a kérdéssel, hogy a szép, jó és igaz hármassága mennyiben érvényes a képzőművész alkotói munkájára. A megismeréssel foglalkozó filozófiák közül Hans-Georg Gadamer *Igazság és módszer* című műve volt számomra a legmeghatározóbb, amelynek révén a jelentésformálás, a kép értelmezése és a valóság fogalmával való megfeleltetése kezdett el érdekelni. A verbális és a vizuális gondolkodás párhuzamba állítása révén a kép értelmezése és értelmezhetősége került a figyelmem fókuszába. A képi reprezentációval foglalkozó szakirodalmak révén újra a valóság fogalmát kellett meghatároznom. Ezt követően vizsgáltam a fiktív és valós elemekkel operáló festészet világában – amit én is képviselek – a többértelműségeket, hogy miben különböznek az egyetemes szimbólumokat használó alkotásoktól.

A kutatás témája

A témám fő kérdésfeltevése, hogy a művészet, azon belül is a festészet miként képviseli az igazságot, továbbá az, hogy mit értünk ez alatt: a művészet igazsága. Tudomány és művészet egyaránt foglalkozik emberi ismeretekkel, kérdés az, hogy a művészi individuum által létrehozott világ miként tartalmazza ezeket. A műalkotás, esetünkben a táblakép a világ és benne önmagunk megismerését szolgálja. A vizuális nyelvezet nagyban meghatározza az emberi gondolkodást. A mű több etikai vagy kommunikációs üzenetnél. Megélhetünk általuk ösztönös dolgokat, vallásos élményeket, de átélhetjük benne a valóság visszatükröződését is. A kép valaminek a reprezentációját jelenti, a festészet azonban a képet úgy használja, hogy azt a képzeletével megtermékenyíti. Már csak ezért sem tekint két képzőművész egyformán egy adott témára.

A huszadik századi paradigmaváltások nagy változásokat hoztak magukkal a művészetről való gondolkodásban. A műfaji pluralitás mellett a szellemi törekvések is szerteágazóvá váltak. Ez nemcsak szabadságot adott, hanem korlátokat is állított a művészeknek. A ready made alkotások

megjelenésével nem maradt egyértelmű, mi fér bele a művészetbe és mi nem. A valóságról alkotott kép és képiség megváltozott. Felmerül a kérdés, hogy milyen viszonyban áll az igazsággal az alkotóművész által létrehozott kép? Több irányból kerestem rá választ.

A kutatás eredményei

Valóságról és igazságról az alkotás jegyében

Nehézségekkel nézünk szembe, ha a műalkotások kritikai elemzését szeretnénk elvégezni. Nem minden esetben rendelkezik a mű narratív tartalommal, mégis szabatos interpretáció fűzhető hozzá, ha megfelelő kontextusban kezeli az ember, ismeri a művészettörténeti beágyazottságát, a mű keletkezésének körülményeit. Bizonyos esetekben a képi jelek sajátosan vannak kódolva. Példáimban főként ilyeneket tárgyalok. Ezért beszélek a klasszikus absztrakt művészet három úttörőjéről, majd olyan alkotókról, akiknek művészetében az invenció olyan formákat eredményezett, amiben egyéni jelhasználat és egyéni szimbólumteremtés történik (Georg Baselitz, Gérard Garouste, Enzo Chucci). Rajtuk keresztül megérthetjük, hogy a műalkotásokban megmutatkozó valós és fiktív elemek is szolgálhatják a kép igazságát. A bennük rejlő logikát, a szimbólumok hagyományos és nem hagyományos jelentéseit vizsgálva nem egyféle, hanem többféle eredményre juthatunk. Ha Malevics *Fekete négyzeté*-re ikonként tekintünk, akkor láthatjuk benne a fény nélküli mindenséget, de tekinthetünk rá a semmi megtestesítéseként is. A figuratív és nonfiguratív kategóriájú festményekben tehát egyaránt megmutatkozhatnak fogalmak. A realizmusoknak nevezett stílusirányzatokban is hasonlóan benne van az a törekvés, hogy a világ egy szeletét ábrázolja hitelesen, valósan. A látvány természetű leképezése történik. Valaminek a reprezentációja azonban mindenki elméjében másként jelenik meg. A hiperrealizmus festészetében is ez a lehetőség van benne, mert bár felfokozza a részleteket, hogy valós élményt adjon, a befogadóban egyénileg csapódik le ugyanaz a kép. A festészet tehát a virtualitás és a valóság dimenzióit egyaránt megjelenítik számunkra.

Szimbolika és képi metafora

A fiktív képi eszközöket a neo-expresszionista és a transzavantgárd alkotókon kívül Farkas István festészetében is vizsgáltam. Érdekes kontextusba helyezi az utazásaiból ellesett motívumait. Az 1930-as képeinek térszerkezete szimbolikussá válik, amivel Giorgio di Chirico-éhoz hasonló szellemvilágot teremt. Képi elemeinek megformáltsága eltávolítanak a mű konkrétumaitól és metafizikai világba kerülünk általuk. A tér meggömbítésével köti össze a valóságost a képzeletivel. Feszültséget kelt a befogadóban és tovább fokozza bennünk ezt az érzést színeinek szokatlansága. Bordóba hajló vörösei zöldeskék színnel párosulnak, amit színtelen szürkék és feketék kísérnek a

Vörös asztal című 1931-es festményén. Az ég színe egészen más, mint amit a természeti jelenségeknél megfigyelhetünk. Mégsem ez teszi szürreálissá, hanem az összhang, amit ezzel teremt meg. Tekintet nélküli alakokat fest, kopár vidékekre.

Őseredet, szépség és igazság

„A megkettőzött világ gondolata, ami érzéki és érzékfeletti világra oszlik, az újplatonikus filozófiáé. A szellemi valóságból származtatja a fizikai lét minden megnyilvánulását. A szépségről is így vélekednek, miszerint a szenzibilis világban megmutakozó szép a lélekben és az értelemben lakozó szépségből magyarázható.”¹ A szépség eredendően benne van a világ teremtésében. Az igazság és a szépség fogalmainak összekapcsolódása ebben érhető tetten. Más és más kultúránként, hogy az adott régióban mit tekintenek minden létező ősalapjának és hogy mi adja meg a világ alapvető lényegét. A felülről lefelé haladás szimbolikája azonban egységesen érvényes vallásokra és filozófiákra. A hagyományokból táplálkozó művészet tiszteletben tartja ezt a rejtélyt és nem próbálja meg új okfejtésekkel megfejtetni a világ születését. Ősképeket használva mutatja meg az ehhez kapcsolódó történeteket és a történelemben ismétlődő motívumok aktualitását. Roskó Gábor *Minjan* (1993–2003) című műve ószövetségi szereplők kisplasztikáiból áll, mellyel megmutatja a holokausz történelmi terhének a mai generációkra való kihatását. Az állatvilágot antropomorfizáló vagy inkább az embervilágot állatiasító alkotásokról van szó? A szoborcsoport interpretációjának nem ez a fő kérdéscélja, de ez a talányos jelentésformálás jellemzi azt. Művei szándékosan zavarba ejtőek, teljes mértékben megfejtetni ezeket az adott témában való jártasság által sem feltétlenül tudjuk.

Intuíció és képzelőerő

A képzelet olyan alapvető fogaskerék az elménk gépezetében, ami segít megismerni a világot. Fikció lehet egy feltételezett esemény, aminek példáján keresztül megérthetünk valós eseményeket és jelenségeket. Az alkotóművészet tehát nem hamis képek létrehozására törekszik, hanem az imagináció lehetőségeit kihasználva, a valóságra reflektál. Nekünk kell leleplezni, felfedezni a mű titkát, ami a képzelőerő által életre keltett formákban van. A szürrealizmusra jellemző valóságlátás álomszerű képeket formál. Tudjuk, hogy ilyen irreális együttállása a jelenségeknek nem létezik, mégis átélhető élményeket nyújtanak. Van narratívájuk, jelenetszerű történések olvashatóak ki belőlük. A motívumok realista igényvel vannak ábrázolva, ami felveti azt a gondolatot, hogy a képtelenségek a világ képét mutatják meg a fonákjukról.

Az időről időre megújuló események állandó témái a művészetnek. A születés, a termékenység, a betegség, a halál és a háború, de még sorolhatnánk mi minden ihleti meg a

¹ Disszertáció, 15. o.

művészeket. Georg Baselitz intuitív, valóságon túlmutató festészete olyan világot tár elénk, amely első pillanattól kezdve letaglóz, elementáris erővel szólaltatja meg ezeket a témákat. Életművét vizsgálva olyan felismerésre leltem, hogy a világot igenis feketén és fehérén kell látnunk. Aktuális probléma, hogy nem állítható valamiről határozottan, hogy az jó vagy rossz. Nem lehetünk elég bölcssek, hogy mindent meg tudjunk ilyen módon ítélni, azonban arra tanít a művészet, hogy erre törekednünk kell.

A szép, a jó és az igaz állandósága

A művészet egy olyan világot kínál, amiben jelen van az állandóság. A festményeknek van elmúló jellegük, az anyag nem marad örökké ugyanabban az állapotban, a restaurátorok azonban képesek hosszú időre megőrizni számunkra, így azok szellemi értéke továbbhagyományozódik. A műalkotás képes megőrizni valaminek a szépségét, míg a természetben elmúlik és megújul. A fentiekben tárgyalt jóság fogalma is állandó értéként van jelen a művészetben, elsődleges szempont egy mű megítélésében. Nem állíthatjuk ezzel párhuzamosan azt, hogy a művészet ideje leáldozott, ha az ilyen örökérvényű fogalmakkal ruházható fel. Karl Rosenkatz *A rút esztétikája* című műve pedig rávilágít arra, hogy a szépség ellentéte is esztétikai értékévé válhat, a művészet által. Ez azt a gondolatot erősíti meg, hogy a művészi artikuláció egy másik szintre emeli a valóságot. Az absztrakción alapuló és a mimetikus ábrázolásban egyformán jelen van ez a transzformáció.

A kép olvasása

A festészet funkciói közül a képi reprodukció a fényképezőgépek megjelenésével a háttérbe szorult, ennek eredményeképp a festői gesztusok, az erősen kiolvasható nyomhagyás került erősebben kibontakozásra. A valóság reprodukálásának szándéka azonban nem tűnt el. A tudományos és a művészi invenció hasonlósága, hogy felfedeznek, felismernek általa jelenségeket, illetve feltalálnak. Az így birtokolt tudás az igazság megragadására törekszik. A műalkotás valósága sokat elfed a világ valóságából, de megmutat belőle részeket. A befogadóra van bízva, mivel egészíti ki ezeket. A valóság egészét csak részeiben képesek ábrázolni a művek. „Ha kizárólag a tapasztalás felől gondolkozunk, akkor az igazságot ugyanúgy nem tudjuk megragadni, mint ahogyan azt sem, hogy a semmiből lett valami. Így talán többet megértünk József Attila mondatából: »A valóság van és való, az igazság pedig nincs és igaz.«”²

² Disszertáció, 25. o.

Autonómia, eredetiség és korszerűség

Lehet-e valami igaz, ha az nem eredeti? A korszerűség kívánalmái között ott van az eredetiség igénye. Azért egyre nehezebb valami egyénit, újat felmutatni, mert bár ott van a művész autonómiája, nagyon sok párhuzam vonható egy saját útját járó művész és egy másik között. A festészetben ez azért gyakori, mert a festék anyagának felhasználási lehetőségeit nagyon széles spektrumban feltárták. A technikai megvalósítás függ az ecsetvonásoktól kezdve, a médium minőségéig, a festék konzisztenciájának beállításáig. Az egyéni színhasználat kifejezésnek még van érvénye. A színek végtelennek tűnő variációit lehet létrehozni, azonban itt is gyakran teszünk összehasonlításokat. Az egyéni stílus tehát nem kifejezetten az anyaghasználat módjában van, hanem a szellemi mű egyediségében. Egy motívumvilág felépítése, egyéni környezetbe való ágyazottsága határozza meg egy kortárs festőművész egyediségét. Következetes jelentésformálás, új szimbólumok teremtése, egyéni mítosz megteremtése mentén alakulnak a műalkotásai.

Válogatott irodalomjegyzék

Cassirer, Ernst (2000) Mitikus, esztétikai és teoretikus tér, *Vulgo*, 2000/1–2.

Horváth Sándor (1924) *Aquinói Szent Tamás világnézete*, Szent István Társulat, Budapest.

Földényi F. László (2010) *Képek előtt állni*, Kalligram Kiadó, Pozsony.

Bálint Endre (1987) *Sorsomról van szó*, Magvető Kiadó, Budapest.

Gadamer, Hans-Georg (1984) *Igazság és Módszer*, Gondolat Kiadó, Budapest.

Gadamer, Hans-Georg (1995) „A művészetfogalom változása”, in Házás Nikoletta (szerk.) *A kép a médiaművészet korában*, L Harmattan Kiadó, Budapest, 2006.

Hamvas Béla – Kemény Katalin (1989) *Forradalom a művészetben*, Pannónia Könyvek, Pécs.

Heidegger, Martin (1989) *Lét és idő*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest.

Iser, Wolfgang (2001) *A fiktív és az imaginárius*, Osiris, Budapest, ford. Molnár Gábor Tamás.

Kandinszkij, Vaszilij (1987) *A szellemiség a művészetben*, Budapest, Corvina Kiadó.

Kant, Immanuel (2009) *A tiszta ész kritikája*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.

Malevics, Kazimir (1986) *A tárgynélküli világ*, Budapest, Corvina Kiadó.

Maróth Miklós (1995) „Az újplatonikusok esztétikai nézeteiről”, in Tar Ibolya, Szőnyi György Endre (szerk.) *Ikonológia és műértelmezés 5.*, JATEPress Kiadó, Szeged

Nelson Goodman (2003) „Az újraalkotott valóságról és a képek hangjairól”, in Horányi Özséb (szerk.) *A sokarcú kép*, Typotex Kiadó, Budapest.

Rosenkatz, Karl (2022) *A rút esztétikája*, NKA, Budapest, szerk. Teller Katalin, internetes forrás <https://laokoon.hu/wp-content/uploads/2022/07/rosenkranz-a-rut-esztetikaja.pdf> (2022.10.11.)

Tábor Béla (2003) „Szabó Lajosról”, in Tábor Béla *Személyiség és logosz. Bevezető és kommentárok a valóság őstörténetéhez*, Balassi Kiadó, Budapest.

Werner, Hofmann (1974) *A modern művészet alapjai*, Corvina, Budapest